

Regeneration af grundtvigianismen

Vartovbogen 1983. Kirkeligt Samfunds Forlag, København 1983. 153 sider, 46 kr. 35 øre.

Omslagsbilledet er i jubilæumsåret en farvegengivelse af C. A. Jensens portræt fra 1843 af Vartovpræsten i kjole og krave med Dannebrogsgordenens ridderkors på brystet: den endeligt anerkendte forkynder i den danske kirke. Grånede hårrester og begyndende hvidt skæg – vidt forskelligt fra samme kunstners portræt fra 1831 på forsiden af Grundtvig-Studier: den endnu omstridte skribent, en ung og dristig forfatter, en folkeopdrager i knop. Det bedste billede af Grundtvig findes dog på sidste side af Vartovbogen 1983: Johan Thomas Lundbys blyantskitse af Grundtvig knælende i Vartov kirke, et øjebliksbillede, der ser ud som om det var en forstudie til Niels Skovgaards monument i Vartovs gård.

Årbogens første artikel, af Birgitte Grell, formulerer Grundtvigs budskab til 1980ernes ungdom i en række citater fra hans digtning og prosa i den hensigt i kort begreb at få den hele Grundtvig med ved at samle alt om den tanke, at »mennesket er i Guds billede skabt med levende ord på sin tunge«. Overskrift: »Hvad har man forsømt ved ikke at læse Grundtvig?« – Situationen er den, at man nu – endelig – er begyndt at læse Grundtvig efter Sartre og Marx. Tøbruddet kom med Kaj Thaning og Ebbe Kløvedal Reich. »Omkring -68 tog det hele en vending. Der kom vin på bordet, og alle skulle ind i varmen.« Men – »Luften blev tyk – for der var ikke højt til loftet i de dage – og blikket var hårdnakket hæftet på det forhåndenværende, alt imens halvferdserne gik.« – »Som generationen uden egentlig rejsekost er vi nødt til at hente os mad et andet sted end fra os selv, når vi skal opdrage, og da vi heller ikke selv kan være eksempler til efterfølgelse, er vi også nødt til at låne eksemplerne andre steder fra.« Og: »Adskillige i firser-generationen forsøger at læse sig mod til hos Grundtvig.« – Hvor besynderligt det end kan blive, så bliver det ikke bare gentagelse af foretagender, som tiden er løbet fra. At skabelsesværket fortsætter i dag, er kærnen i denne artikel.

Karen Marie Mortensen sætter Grundtvig i relation til kvindebevægelsens nuværende holdning, som hun er kritisk overfor, især når den bliver til teologi. Hun synes, den minder om Clara Raphaels platoniske erotik – som dog ikke hindrede Grundtvig og fru Marie i at støtte bogens 19årige forfatterinde, da hun blev forfulgt. Mathilde Fibiger var en pionér, hun blev slidt op deraf, og hendes ophold hos Grundtvigs blev kun kort. Men hendes bog er stadig aktuel, fordi den hævder kvindens ret til at tale og skrive om mennesket og livet og religionen, og det glædede Grundtvig sig over (i en stor anmeldelse), selv om han var uenig med hende. Karen Marie Mortensen slutter: »Kort og godt: Grundtvigs og Mathildes samtale bør genoptages offentligt.« Det er hendes artikel et interessant oplæg til.

Vartovbogens redaktion har bedt to svenskere skrive om »Den danske Luther«, dvs. Luther, som han er opfattet i Danmark: Margareta Brandby og Henry Cöster, der begge er teologer. Deres artikel er kommet til at handle om den Luther, som de savner i Sverige, men har fundet i Danmark. De begynder med en iagttagelse af Niels Thomsen: at Danmark beholdt det glade *evangelium*, mens Sverige tog sig af det pligtbetonede forhold til *loven*. Og de slutter med den påstand, at man i Danmark akcepterer en hensynsløs,

loyal kritik af kirken, som er ganske fremmed for dem som svenskere. De sammenfatter dette »danske træk« i ordene dialektik og dobbelttydighed – et farligt udtryk. Det er vel muligt, at denne karakteristik har haft sin rigtighed, da »Tidehverv« stod i sin glansperiode før og under 2. verdenskrig, og stadig har det med hensyn til indflydelsen fra Kierkegaard og Grundtvig. Men en Grundtvigforsker, der ikke er teolog, kan ikke glemme, hvor meget han har lært af svenske teologer især om forskellen mellem Luther og Grundtvig. Artiklen bygger især på fortræffelige citater af Jakob Knudsen, N. Otto Jensen, H. Østergaard-Nielsen og Regin Prenter, og den er måske især inspireret af Kaj Thaning. Men også andre danske teologer har behandlet Luther, og der findes stadig pietistisk forkyndelse i Danmark. Så den »danske Luther«, de to svenske teologer har karakteriseret, har stadig nok at gøre med at frigøre Evangeliet fra den moralisme, der også i Danmark har gjort kristendommen til ét med, hvad Luther kaldte Loven. Deres artikel er i høj grad tankevækkende.

Bogens bidragydere er alle teologer, hvadenten de er højskolelærere, præster eller universitetslærere. To af artiklerne handler om det folkelige. Helge Grell kalder begrebet Folkelighed Grundtvigs »mageløse opdagelse« og fortolker hans digt »Folkeligheden« fra 1848 på grundlag af sit kendskab til Grundtvigs menneskesyn. Chr. Ulrik Terp forsøger at bestemme »Den grundtvigske nødvendighed« i en tid, hvor ordet Gud er blevet »en uoplyst uforståelighed«. Han skriver, at »det ikke drejer sig om at gentage det grundtvigske, men at *genkende* det i den nød, som er vor tids.« Grells artikel går ud på at udrede forholdet mellem »krop« og »ånd« i et folk såvel som i det enkelte menneske. Det er ikke let, hverken i den nutidige virkelighed eller i Grundtvigs tanker. Slutningen af Terps artikel er karakteristisk udfordrende. Han indrømmer, at Grundtvig gravede det røde guld op af jorden. »Men hvis der ikke i tilfældet Grundtvig er nogen, som har mod til at blande kobber i guldet og gøre det til gangbar mønt, så er der kun kunstammeret tilbage for den gamle; men hvad er der så tilbage for os?« – »En fantast og et tågehorn er han også. Men« – fortsætter han – »det er nu slet ingen ubetydelige egenskaber; for fantasien kan vække andres fantasi af dvale og tågehornet kan advare mod de farlige skær, så de nødstedte kan nå at lægge kursen om før de kuldsejler.« Det er dog højst betingede værdier. »Alle har blandet guldet op,« skriver Terp, »men kun få har villet indrømme det. Nødvendigt er det. For ingen begriber Grundtvig til bunds og kan fordøje ham,« hævder Terp. Det passer på Grundtvigs samtid og på de fleste af hans efterfølgere. »Han er også helt sin egen i sine storladne syner.« – Ja, herom er der større enighed i dag og var det også i hans samtid.

Grundtvig kunde ikke lide ordene »grundtvigianer« og »grundtvigianisme«, forøvrigt heller ikke ordet »luthersk«. Han anerkendte kun ordet kristen om den kirke, han tilhørte, og kun dansk om sit politiske parti. Han brugte ordet »Vidskab« om sin filosofi, fordi begrebet »Videnskab« efter hans opfattelse aldrig vil kunne omfatte hele sandheden. Han skyede derfor at udforme et filosofisk eller teologisk system. Derfor blev han betragtet som et tågehorn. Når han alligevel fik den indflydelse, han fik, skyldes det måske netop, at han kunde vække andres fantasi og advare mod farlige skær. Og dét beror i høj grad på hans virkelighedssans. Derfor hører hans tanker *ikke* hjemme på kunstammeret.

Palle H. Steffensens artikel om dansk i folkeskolen har også perspektiver ud i gymnasie- og universitetsundervisningen. Vi har brugt megen tid til at analysere og fortolke, men slet ingen til at *lære at fortælle*. »Genfortælling« blev til en prøve på hukommelse, korrekthed og præcision. Grundtvig fortolkede uforståelige myter og digte, fremhævede Kingos fortællende salmer (som han kaldte »historiske«) og digtede selv sådanne salmer

og sange. Hans bibelske og historiske fortællinger er *nyfortolkninger i fortællende form*. Det gælder også hans historieskrivning.

Bent Noack skelner mellem historiker og historieskriver i sin karakteristik af »historieskriveren Lukas«, som han forsvarer mod kritikken af Lukas som historiker. Karakteristikken kaster lys også over kritikken af Grundtvig som historiker. – At det lader sig gøre at skrive historie om nutiden næsten udelukkende ved citater, ses af E. Jakob Petersens artikel »To verdener – en fortælling om mennesker«. Man vilde dog ønske at høre en rigtig fortælling af forfatteren selv, ikke blot i citatform.

Jan Lindhardt begynder med to citater af Rubow og Grundtvig, der aldeles ikke var så forskellige, som nogle måske har troet. De havde humor, de elskede de gode bøger, og de ønskede ikke at gøre sig klogere end bøgernes forfattere – inclusive de bibelske forfattere. Men Jan Lindhardt er en forsigtig mand, derfor citaterne. Det er farligt at skrive om bibellæsning, det måtte Rubow sande. Jan Lindhardt trods dog denne erfaring – han har bevaret Rubows og Grundtvigs humor, men citerer for en sikkerheds skyld Kierkegaard, lidt senere Møllehave. Endelig kommer han til den sædvanlige teologiske sprogbrug: »NT-teksterne vil transcendere enhver kontekst og nå ud til den aktuelle tilhører.« Nå – sådan skal det altså siges for at være alvor. Imidlertid, han kan ikke dy sig: »Når Jesus siger, »at jeg er vejen, sandheden og livet«, så er det jo ikke en datomærket påstand.«

Hvorfor skal vi læse Bibelen? Jan Lindhardt svarer: »I en eller anden forstand må det være fordi den handler om ham, der er »vejen, sandheden og livet«. Det betyder ikke, at man skal opgive den historisk-kritiske tilgang, men den må underordnet formålet, ellers bliver den komisk og latterlig.« – Det var det, Luther gjorde, har Jan Lindhardt vist her og andetsteds. For Grundtvig var det klart, at Bibelen var overordnet læseren, også som historisk kilde, nemlig som kilde til den mosaisk-kristelige anskuelse og den dermed sammenhængende kristne tro.

Hvorledes forholder denne tro sig da til den natur, vi lever i? Herom handler bogens sidste artikel, Theodor Jørgensens fem betragtninger ved dagens begyndelse i foråret 1978, omarbejdet til tryk. Den første handler om åndedrættets vekselvirkning med planternes liv, den sidste om foråret: »Naturen omkring os ånder op og trækker vejret frit efter en lang kvælende vinter.« Åndedrættet er fra først til sidst protesten mod »dødens kvælningsforsøg«. Det tages både fysisk og psykisk. De mellemliggende betragtninger handler om sproget som svar på den gave, som livet er, der bliver til lovsang på trods af døden.

Bogen er gennemtrukket af landskabstegninger af Joh. Th. Lundbye. Den giver, som det vil ses, et velafbalanceret billede af Grundtvigs indflydelse i dansk åndsliv helt op til 1983.

William Michelsen